

УДК 81'243/.373-047.22(045)
<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2022-23-3>

ФЕДОРОВА О.В.

<https://orcid.org/0000-0003-2300-6387>

РИБАЧУК Ю.Л.,

ГЛУШОК Л.М.

<https://orcid.org/0000-0003-2565-2526>

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ СТРАТЕГІЇ «КАРТА СЛОВА»

Стаття присвячена методиці застосування стратегії формування іншомовної лексичної компетентності «Карта слова». Автори пропонують підхід, що полягає в поетапному ускладненні завдань стратегії відповідно до підвищення рівня володіння іноземною мовою. Детально описано та проілюстровано специфіку роботи з кожним слотом формуляру «Карти слова»: Значення Слова, Синоніми, Антоніми, Граматична Форма, Ідіоматичне Значення, Словотвірні Зв'язки, Ситуативна Ілюстрація, Графічна Ілюстрація. Запропоновано ряд форм аудиторної та позакласної роботи для диверсифікації практики застосування стратегії «Карта слова».

Ключові слова: лексична компетентність, лексична стратегія, значення слова, учнівська автономія, іноземна мова.

OLEZIA FEDOROVA, YULIYA RYBACHUK, LIUDMYLA HLUSHOK

Khmelnytsky Humanitarian-Pedagogical Academy

FORMING FOREIGN LANGUAGE LEXICAL COMPETENCE BY MEANS OF WORD MAP VOCABULARY BUILDING STRATEGY

The article deals with the peculiarities of Word Map vocabulary building strategy use as means of forming students' foreign language lexical competence. The relevancy of Word Map vocabulary building strategy application is proved by the necessity of building skills of autonomous life-long foreign language education as a basic capacity of successful personal and professional development.

The aim of the paper is to outline the methodology of applying Word Map vocabulary building strategy to develop students' lexical competence.

The advantages of the Word Map vocabulary building strategy are based on such its features as completeness, versatility, flexibility, universality, dual coding, incorporation of objective and personal data, cumulative effect etc.

The authors carefully describe the step-by-step specificity of filling in Word Map slots with relevant vocabulary data. Such slots of as Word Definition, Transcription, Synonyms, Antonyms, Grammar Form, Word-building Links, Idiomatic Meaning, Situational Illustration, Graphic Illustration are presented as possible elements of Word Map form.

The possibilities of Word Map vocabulary building strategy elaboration are covered in accordance to learner's language competence levels (beginner, intermediate, upper-intermediate). Different forms of classwork (individual, pair, mini-group, whole-class, competitions and assessment) and homework are suggested to diversify the Word Map vocabulary building strategy use.

The authors also highlight the follow-up benefits of Word Map vocabulary building strategy regular and systematic classroom and out-of-school use: development of language learner autonomy, collaboration skills, critical thinking, creativity and reflective skills.

Key words: lexical competence, vocabulary-building strategy, word meaning, language learner autonomy, foreign language.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

В умовах інформатизації сучасного суспільства, глобалізаційних та євроінтеграційних процесів в Україні, з огляду на всеосяжну комп'ютеризацію, які сприяють стрімкому проникненню іноземних мов (особливо англійської) в український дискурс мас-медіа, політики, економіки та навіть побутового спілкування, володіння іноземною мовою є необхідною умовою успішного професійного та особистого розвитку в 21 столітті. Саме тому Закон України «Про освіту» включає іншомовну компетентність до ключових в освіті, як необхідну кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності [4].

Іншомовна освіта в Україні реформується з урахуванням основних досягнень європейських країн у цій галузі та відповідно до таких документів Ради Європи як «Білінгвальна освіта: основні стратегічні завдання», «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», «Європейський мовний портфель», «Приведення екзамнів з мови у відповідність до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти» тощо. Ідеї мовної політики Ради Європи знаходять все ширшу реалізацію в нашій державі: збільшується кількість мов, що вивчаються; зростає кількість осіб, які володіють принаймні однією іноземною мовою; в середніх навчальних закладах започатковано вивчення кількох іноземних мов; в університетах збільшується кількість академічних годин на вивчення іноземної мови; в деяких вищих закладах освіти іноземна мова вважається другою робочою мовою [2, с.145].

Але будь-яка мова є живим організмом, що стрімко розвивається, збагачується та змінюється, а отже і вивчення її, практикування та вдосконалення є позитивним безперервним (life-long) завданням. Такі реалії ставлять перед сучасною освітою нові цілі іншомовної підготовки. Серед них – формування в учнів здатності

самостійно засвоювати іншомовну лексику, формувати власну іншомовну лексичну компетентність. Тому шкільний вчитель іноземної мови з перших років навчання повинен озброїти учнів ефективними стратегіями вивчення лексики. Важливо, аби такі стратегії були простими у використанні, не вимагали значних організаційних чи фінансових затрат, були досить універсальними в плані віку учнів, їх рівня володіння мовою та сприяли вирішенню і інших завдань формування іншомовної компетентності.

Аналіз досліджень та публікацій

У вітчизняній педагогіці та теорії навчання іноземних мов питання стратегій розвитку лексичної іншомовної компетентності досліджено не достатньо. На важливість застосування стратегій для засвоєння лексичного матеріалу вказує І. Семеряк [5], до класифікації навчальних стратегій для оволодіння іншомовною лексикою вдаються Бошовецька В., Семенчук Ю. [1], Іванова О. [3], однак їх дослідження мають теоретичний характер та не висвітлюють чіткого алгоритму та методики застосування конкретних стратегій у практиці вивчення іноземної мови. Більш прикладний характер мають дослідження закордонних науковців та практикуючих педагогів [6]. Відтак, актуальність розробки практичних рекомендацій застосування стратегій формування лексичної компетентності на принципах студентоцентризму зростає.

Формулювання цілей статті

Метою статті є опис методики застосування стратегії формування іншомовної лексичної компетентності учнів «Карта слова» на різних етапах вивчення іноземної мови.

Виклад основного матеріалу

Карта Слова (Word map) – є стратегією розвитку лексичної компетентності мовців, що ґрунтується на графічно-словесній репрезентації багатоаспектної інформації про лексичні одиниці [6]. Стратегія «Карта слів» може використовуватись з метою: семантизації нових лексичних одиниць; автоматизації лексичних навичок; активізації пасивного словникового запасу; розвитку навичок та вмій смислового читання; формування граматичної компетентності; розвиток орфографічних навичок та навичок техніки письма; розвиток вмій зв'язного письмового мовлення; формування учнівської автономії.

Суть стратегії полягає в тому, що учні заповнюють слоти на бланках «Карт слів» вивчаючи специфіку лексичних одиниць в різноманітних планах. Зокрема самостійно, в парі чи групі з іншими учнями, з учителем чи навіть з батьками вдома учні можуть вивчити такі аспекти слова як: усна та письмова форма лексичної одиниці; граматичне значення та форма лексичної одиниці; антонімічно-синонімічні зв'язки лексичної одиниці; родо-видові зв'язки лексичної одиниці; ідіоматичне значення лексичної одиниці; контекстуальне значення лексичної одиниці в тексті; асоціативні зв'язки лексичної одиниці тощо.

Такий детальний аналіз лексичної одиниці (хоча при потребі кількість аспектів може бути зменшена залежно від віку та рівня підготовки учнів, цілей уроку, конкретного завдання чи задуму вчителя тощо) дозволяє максимально глибоко і повноцінно її засвоїти.

До основних переваг стратегії «Карта слова» можна віднести:

- *Повнота та глибину* опрацювання та засвоєння лексики;
- *Подвійне «кодування інформації»* - поєднання графічного та вербального опису лексичної одиниці значно покращує сприйняття та засвоєння інформації;
- *Поєднання об'єктивних та суб'єктивних даних* при заповненні картки сприяє формуванню стійких особистих асоціацій учнів з новим словом, надає засвоєному лексичному значенню індивідуалізованого змісту. Це є проявом принципу студентоцентризму в навчанні.
- *Кумулятивний ефект* – в процесі системного та регулярного застосування стратегії учні накопичують значну кількість карток (кожен окремо чи в загальному класу, підгрупи класу, міні-групи учнів), які можуть багаторазово використовувати для повторення лексики, виконання різноманітних вправ, взаємо навчання тощо.
- *Гнучкість* – бланк «карти Слова» (кількість слотів, їх завдання) можна варіювати відповідно до задуму вчителя та особливостей учнів;
- *Універсальність* – можливість ефективно використовувати стратегію для фронтальної роботи з цілим класом, міні-груповою та парною роботи, індивідуальних завдань в класі для учнів, що випереджають інших у термінах виконання і мають вільний час на уроці, для домашньої самостійної роботи та навіть для роботи з батьками.

Розглянемо детальніше орієнтовну структуру бланку «Карти слова» відповідно початкового, середнього та високого рівня підготовки учнів:

- **Значення слова.** Доцільно використовувати одномовні чи двомовні тлумачні словники, перекладні словники, але можливий і варіант визначення «своїми словами».
- **Синоніми слова.** Учні наводять відомі їм синоніми слова іноземною мовою. Якщо учні не спроможні підібрати синоніми іноземною мовою, то вони можуть навести відомі їм синоніми рідною мовою, а після цього з допомогою вчителя чи словника дібрати синоніми іноземною мовою. Альтернативним є варіант, коли учні добирають синоніми іноземною мовою зі списку, запропонованого учителем.

- **Ситуативна (контекстуальна) ілюстрація.** Учні складають 2-3 речення, щоб коротко описати ситуацію використовуючи нове слово, продемонструючи здатність застосовувати його в мовленні.
- **Графічна ілюстрація.** Учні малюють предметну чи сюжетну ілюстрацію до нового слова. Цей елемент дуже важливий, оскільки учні виконують його в останню чергу і сприймають як певну винагороду за виконані попередні завдання, малювання дає можливість учневі відволіктись та відпочити від більш формальної академічної діяльності під час заповнення попередніх слотів картки. Яскравий кольоровий малюнок – елемент, що значною мірою сприятиме запам'ятовуванню інформації про слово, відображеної в картці.

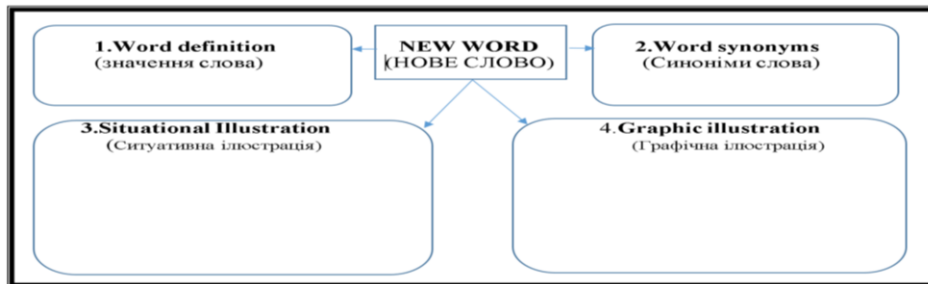

Рис.1. Зразок «Картки слова» для учнів з початковим рівнем володіння іноземною мовою

«Карту слова» для учнів з середнім рівнем володіння іноземною мовою варто розширити за рахунок додавання кількох слотів, що повніше характеризуватимуть лексичну одиницю. Таке розширення можливе за умови достатнього оволодіння учнями рядом іншомовних компетентностей (граматичної, фонетичної), навичок транскрибування, достатнього словникового запасу. Можливо додати такі слоти:

- **Грамматична форма слова.** Учні визначають частиномовну приналежність слова, основні граматичні категорії та/або граматичні форми (*apple-apples, sweet – sweeter – the sweetest, go – went - gone*). У цьому слоті важливо звернути увагу на особливості правопису та вимови слова в різних граматичних формах, наголошуючи випадки подвоєння, заміни, випадання букв тощо (*build – built, read-read, happy – happier – the happiest, big – bigger – the biggest*).
- **Антоніми.** Учні добирають 1-2 антоніми до нового слова в один зі способів, який вище було рекомендовано для слоту «Синоніми». Однак саме добір антонімів дає змогу засвоїти не лише окремі повнозначні слова, але й узагальнені значення багатьох префіксів, суфіксів чи часток у фразових дієсловах, іменниках тощо (*like – dislike, hopeful – hopeless, hand in – hand out*).
- **Фонетична транскрипція.** На середньому рівні вивчення мови учні повинні уміти відображати усну форму транскрипційними знаками. Важливо акцентувати увагу на вимові особливо складних слів, відмінностях вимови окремих граматичних форм слова, зсувах наголосу тощо (*life - to live, clean – cleanliness, trans*port – *transport*).
- **Контекстуальна ілюстрація.** У випадках, коли учні опрацьовують нове слово із базового тексту, тексту для домашнього читання, автентичного тексту тощо (що трапляється в переважній більшості випадків), доцільно виписати нове слово саме в текстовому контексті, оскільки це унаочнює використання слова в реальному дискурсі.

Зразок «Картки слова» для учнів з середнім рівнем володіння мовою демонструє рис.2:

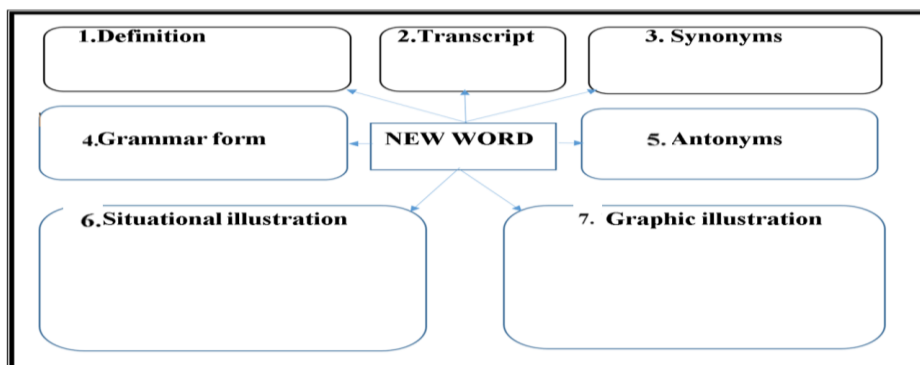

Рис.2. Зразок «Картки слова» для учнів з середнім рівнем володіння іноземною мовою

Коли рівень володіння іноземною мовою зростає і учні засвоюють такі поняття як «словотворення», «ідіома», вивчають основні словотвірні елементи та можуть ідентифікувати їх в слові, здатні використовувати ідіоматичні вирази в мовленні, до бланку карти слів учитель може додати ще два слоти:

Ідіоматичне значення. Інформацію для слоту учні можуть знайти в ідіоматичних словниках або вчитель може завчасно підібрати 1-2 ідіоми (якщо слово входить до складу значної кількості сталих виразів),

щоб учні самостійно визначили їх значення в словнику. Однак часто нове слово в базовому тексті і вжите саме в ідіоматичному значенні, що і визначає вибір його для вивчення з допомогою «Карті слова».

Word-building links. Даний розділ передбачає підбір спільнокореневих слів і допомагає учням чіткіше зрозуміти функціонування слова в реченні, його граматичні форми (*form, formal, informal, formulate, formative, former*). В даному слоті важливо також звернути увагу і на випадки, коли від заданого слова утворюється споріднене слово іншої частини мови безморфемним способом, аби учні чіткіше розуміли аналітичну природу англійської мови (*a bite (n), to bite (v)*). Для таких випадків доцільно узгодити та вивчити з учнями систему загальноприйнятих умовних позначок: *n - noun, v- verb, adj – adjective, adv – adverb* тощо.

Зразок «Карті слова» для учнів з високим рівнем володіння мовою демонструє рис.3:

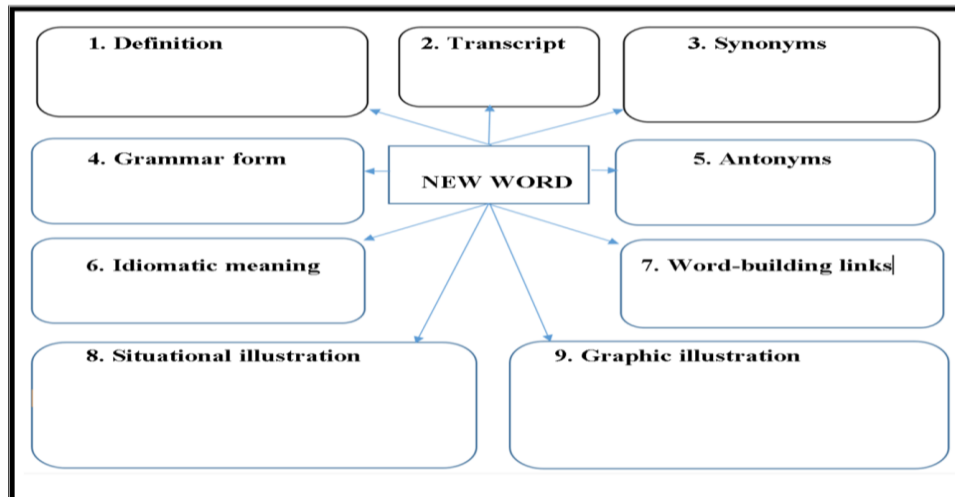

Рис.3. Зразок «Карті слова» для учнів з високим рівнем володіння іноземною мовою

Стратегія «Карта слова» дозволяє учителю застосовувати різноманітні форми роботи з новою лексикою на занятті, адже на її основі можна організувати:

- фронтальну колективну роботу учнів під керівництвом учителя з використанням засобів Інтернету, словникових та довідкових посібників;
- тренувальні індивідуальні, парні, групові завдання на самостійне (частково самостійне) заповнення «Карт слова» під наглядом вчителя на занятті;
- парну роботу учнів (згрупувавши при цьому учнів з різним рівнем володіння мовою, де більш підготований учасник виконуватиме функцію наставника для менш підготованого);
- командні змагання на швидкість та/чи повноту заповнення «Карт слів», виправлення «навмисних» помилок учителя тощо;
- контрольні завдання на перевірку засвоєного матеріалу;
- домашні завдання на закріплення лексики вивченої на занятті.

Кращі зразки оформлених учнями «Карт слів» можуть долучатись до колекції зразків робіт в Учнівському Мовному Портфолію або демонструватись в класі на постійно діючій виставці для батьків. Нижче наводимо приклад оформлення «Карті слова»:

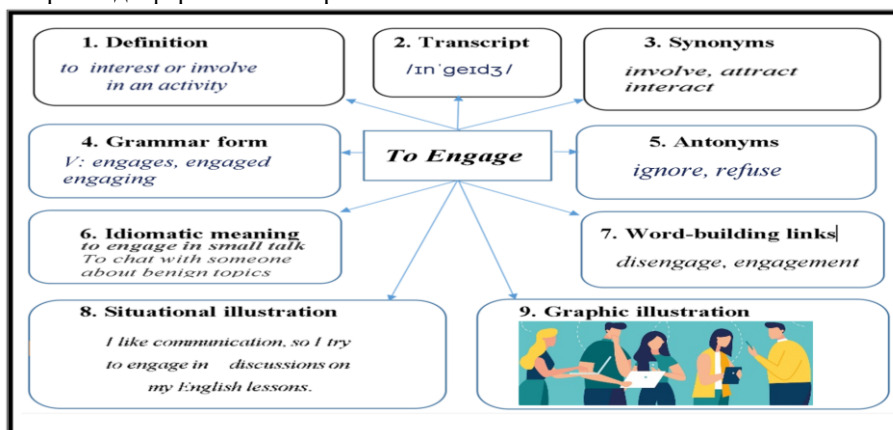

Рис 4. Зразок «Карті слова» для дієслова to engage.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, стратегія «Карта слова» є ефективним засобом формування іншомовної лексичної компетентності студентів, розвитку їх гнучких навичок. Окрім наведених переваг стратегія «Карта слів» є дуже дієвою в аспекті розвитку учнівської автономії та створює підґрунтя для безперервної іншомовної освіти, бо формує в учнів навички автономного вивчення мови загалом і лексики зокрема, а саме вчить учнів користуватись різноманітними типами словників (перекладними, безперекладними тлумачними, словниками синонімів, антонімів, ідіом тощо), довідковою літературою (граматичними довідниками та посібниками, енциклопедіями), онлайн словниками та застосунками для мобільних пристроїв, формує навички пошуку слова в адекватному контексті методом суцільної вибірки, розвиває критичне мислення та творчість.

Перспективу дослідження даного питання вбачаємо в розробці методики застосування лексичної стратегії «Карта слова» в умовах білінгвального навчання.

Література

1. Бошовецька В., Семенчук Ю. Використання навчальних стратегій для оволодіння іншомовною лексикою. *Іноземні мови*. 2009. 2. С. 19-23. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/18811/1/PDF>. (дата звернення: 15.01.2022).
2. Гришкова Р.О. Іншомовна освіта в Україні у контексті євроінтеграції. *Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили*. 2006. С. 145-148.
3. Іванова О. Стратегії оволодіння іншомовною лексикою як важливий компонент процесу формування лексичної компетентності. *Сучасні тенденції викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі* : тези доп. XI міжнародної науково-практичної конференції. (м. Київ, 29 квітня 2015 р.). URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1236>. (дата звернення: 17.01.2022).
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.
5. Семеряк І. Стратегії засвоєння студентами лексичного матеріалу на заняттях з іноземної мови. *Комунікація у сучасному соціумі* : тези доп. II Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Львів, 8 червня 2018 р.). URL: <http://conferences.lnu.edu.ua/index.php/communicatios/communication-2018/paper/view/79>. (дата звернення: 15.01.2022).
6. Word Walls. *Reading rockets*. URL: <https://www.readingrockets.org/strategies>. (дата звернення: 18.01.2022).

References

1. Boshovetsjka V., Semenchuk Ju. Vykorystannja navchalnykh strategij dlja ovobodinnja inshomovnoju leksykoju. *Inozemni movy*. 2009. 2. S. 19-23. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/18811/1/PDF>. (Accessed on: 15.01.2022). (in Ukrainian)
2. Ghryshkova R.O. Inshomovna osvita v Ukrajinі u konteksti jevrointeghraciji. *Naukovi praci Mykolajivskogho derzhavnogho ghumanitarnogho universytetu im. Petra Moghyly*. 2006. S. 145-148. (in Ukrainian)
3. Ivanova O. Strateghiji ovobodinnja inshomovnoju leksykoju jak vazhlyvyj komponent procesu formuvannja leksychnoji kompetentnosti. *Suchasni tendenciji vykladannja inozemnoji movy profesijnogho sprjamuvannja u vyshhij shkoli* : tezy dop. KhI mizhnarodnoji naukovo-praktychnoji konferenciji. (m. Kyjiv, 29 kvitnja 2015 r.). URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1236>. (Accessed on: 17.01.2022). (in Ukrainian)
4. Pro osvitu : Zakon Ukrajinu vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII. Gholos Ukrajinu. 2017. 27 veres. (178-179). S. 10–22. (in Ukrainian)
5. Semerjak I. Strateghiji zasvojennja studentamy leksychnogho materialu na zanjattjakh z inozemnoji movy. *Komunikacija u suchasnomu sociumi* : tezy dop. II Mizhnarodnoji naukovo-praktychnoji konferenciji. (m. Ljviv, 8 chervnja 2018 r.). URL: <http://conferences.lnu.edu.ua/index.php/communicatios/communication-2018/paper/view/79>. (Accessed on: 15.01.2022). (in Ukrainian)
6. Word Walls. *Reading rockets*. URL: <https://www.readingrockets.org/strategies>. (Accessed on: 18.01.2022).